

Tisztelt Szenior Akadémiai Hallgatók!

A DRHE Szenior Akadémiája 2021. őszi szemeszterének következő előadásaként dr. Keczán Mariann PhD irodalomtörténész, irodalmi muzeológus, egyetemünk magyar nyelvi és irodalmi tanszéke oktatójának – előre rögzített diaképes – előadását nézhetik és hallgathatják meg „*Debrecen és a magyar irodalom – a város mint emlékezhely*” címmel.

Ennek a virtuális sétának a keretében előadónk vázlatos áttekintést kínál az elmúlt évszázadok irodalmi-művelődési jelenségeiről, alakjairól, elsősorban azokról, melyek (és akik) a cívis karaktert ugyanúgy formálták, mint ahogy a nemzeti karaktert erősítették, rámutatva a debreceniség és európaiság vallási-szellemi (kegyességi irodalmi és kollégiumi oktatási) rétegekben szintén megnyilvánuló kapcsolatára.

Témaválasztásunkat egyrészt az indokolta, hogy Debrecen városa ebben az évben beadta pályázatát az UNESCO „Az Irodalom Városa” cím elnyerésére; másrészt az idén szeptember végén rendezték meg az I. debreceni értéknapot Cívis értékeink címmel, a Debreceni Hajdú Táncegyüttes koordinálásában.

A „nemzeti érték” kategóriában a helyi értéktárba bekerült irodalmi életművek is jelen vannak, így a Kossuth téri nagyszínpadon egy válogatás is elhangzott a Debrecenhez köthető írók, költők műveiből a Csokonai Színház művészeinek előadásában. Az összeállításban nemcsak az emblematikus Szabó Magda és Csokonai Vitéz Mihály szerepelt, hanem Fazekas Mihály, Ady Endre, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc is – Csokonai és Ady apropóján pedig a Csokonai Kör és az Ady Társaság szerepe sem mellőzhető.

Dr. Keczán Mariann virtuális irodalmi sétája közben megismerkedhetünk jól és kevésbé ismert tudósokkal, tanárokkal, művészekkel és irodalmárokkal, alább pedig azt a rövid ráhangoló szöveget osztom meg Önökkel, melyet az említett irodalmi összeállítás bevezetőjeként készítettem.

Amikor Szabó Zoltán nyolc évtizeddel ezelőtt (1942-ben) megírta *Szerelmes földrajzát*, s abban Debrecent egyszerre nevezte „költők-verte városnak”, illetve „költők bölcsőjének” vagy „költők kertjének”, ott lebegett előtte *A méla Tempetői* intése, hogy „az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”.

Csokonai Vitéz Mihályt (1773–1805) Debrecennel azonosítja az irodalmi köztudat, ám vele a sanyarú sorsát is, miközben épp az ő és Fazekas Mihály (1766–1828) életművének kiteljesedése időszakában élte Debrecen korai szellemi fénykorát. Julow Viktor szerint ők ötvözték a kor szinte minden stílustörekvését, a 18. század végén a debreceni szellem segítette leginkább a korabeli modernitást. „... alighanem itt lehetett leginkább művelt humanistává, felvilágosult szellemű tudóssá, szigorú erkölcsű polgárrá, hazafivá, s egyszersmind a nép melegszívű barátjává nevelődni” –

írja Julow. A fönt említett Szabó Zoltán is így látta: „Debrecenben köttetik az a házasság [...], mely mindmáig a legsikeresebb: a franciás szellem és a népiesség szövetsége. Mindaz, ami a magyar irodalomban később egész pompájában kivirágzik, csírájában megvan itt.”

Csokonainak a klasszicizmust a romantikával szintetizáló életműve mindenesetre a modern magyar irodalom korai kezdetének is tekinthető, nem véletlenül tartotta őt „felmenőjének” Ady Endre *A magyar Pimodán* című 1908-as önvalló tanulmányában. „Legrokonabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csokonai Vitéz Mihályt érzem magamhoz [...]. Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam”. Az Ady-életmű értelmezésekor Debrecen a félreértelmezhető „zsíros város” szófordulat miatt háttérbe szorul, pedig innen indult el a lírikus és folyton hadakozó Ady a *Versek* című kötettel 1899-ben, s abban a hangpróbában már ott volt az *Új verseket* író költő is.

Ady Endre debreceni időszakában már működött a Csokonai Kör, mely Debrecen kulturális életét több mint fél évszázadon keresztül alakította, az 1920-as évekig pedig meg is határozta. A közvéleményt befolyásoló szándékban a hangsúly a város kulturális és nemzeti jelentőségén volt, állítva, hogy Debrecen a magyar kultúra és a nemzeti identitás megőrzésének legfőbb támasza.

Ezt vallotta Móricz is Debrecenről szóló esszéiben. „A debreceni ember hozzászokott a nagy századok alatt, hogy ami erő csak van, ami ész csak kerül, azt mind neki kell csiholni és állandóan készen tartani, ha meg akar állni a sarkán. Nekem a debreceni ember képviseli a törzsökös magyarságot” – fogalmazott Móricz, hozzátéve, hogy ebből a lelkeségből tudná levezetni azokat az ideálokat, melyek a jövő megépítéséhez szükségesek.

A Csokonai Kör jelentőségét azonban szinte rögtön túlnőtte az Ady születésének 50. évfordulóján létrejött Ady Társaság, mely két évtizeden keresztül (1947-ig) a művészetek szövetségét is hirdető modern irodalmi kánon útját egyengette, ide csábítva a *Nyugat* folyóirat neves szerzőit, viszont ösztönző erőt adva a 30-as években kibontakozó népi irodalmi törekvéseknek is.

Tóth Árpádot (1886–1928) szintén „a” debreceni költőnek tartjuk, bár Aradon született, kisgyerekként ide került a családdal. Szobrász apja kálváriája mellett saját betegségével is küzdenie kellett, debreceni és pesti állások között ingázott. Azt viszont talán kevesen tudják, hogy az elégikus hang mellett itt teljesíthette ki gyógyító, humoros-ironikus költői attitűdjét, mely ugyan a nagy versekben nem látszik, de a nagy versek nem jöttek volna létre nélküle.

Szabó Lőrincről (1900–1957) az életművét ismerők már a *Tücsökzene* jelentős, a debreceni éveket megörökítő fejezetéből is tudják, hogy a város és a költő itteni tanulmányai meghatározóak voltak költészetének és látásmódjának kiforrásában; formaújításainak és poétikai változatosságának a gyökerei a Kollégiumot övező szellemiségben lelhetők meg.

Szabó Magdát (1917–2007) azonban hamisítatlan debreceni íróként azonosítjuk. Ő maga is a debreceniséget emelte az életmű vezérfonalává. Szinte emblémaszerű a vallomásából kiragadott rész:

„Valahányszor hazaérkeztem, apám-anyám kinn vártak az állomáson. Mióta nincsenek, a Nagytemplom két tornya fogad... A bal torony Anyám. A Jobb az Édesapám.” A református és a katolikus szülőt, a megértést, a párbeszédlepletséget is jelölik e sorok. Miként a Szabó Magda-életmű meghatározó tanulsága sem az identitáskonstrukció, vagy éppen annak korrigálása, hanem a szintetizáló jelleg. Akár Csokonainál. Csokonai a franciás szellem és a népiesség frigyénél tanúskodott, Szabó Magda pedig a lélektani realizmus és a posztmodern között nyitott Ajtót, megteremtve az ellentmondások közötti átjárhatóságot.

A Debreceni Értéktár irodalmi kincsei ugyanilyen átjárhatóságot kínálnak. A „maradandóságból” az érték maradandó jellege, az „ó-kikötő” jelzőből az összekötőképesség emelkedik ki. S legyen bármily szubjektív vagy bármily „tárgyszerű” is egy irodalmi válogatás, ugyanaz derül ki: Debrecen – a „költők [és írók] kertje” – nemcsak a természet változásának és sokszínűségének, de a jellem és szellemi vagy alkotói attitűd változatosságban való tökéletesedésének is nagyszerű allegóriája.

(dr. Vitéz Ferenc költő, irodalomtörténész)